

על ערפול, טשטוש והערכת יתר

שמואל לימונה מתלונן על שאמ"ן אינו מביא בחשבון את עוצמתו של צה"ל בהערכות המצב שלו ("מחירן של הערכות יתר ושל התרעות שווא", מערכות 393). האם הוא שכח שהערכת העוצמה של צה"ל כלל אינה בתחום המנדט של אמ"ן? מעבר לכך יש לראות בדאגה עמוקה את דבריו כי יש לעודד את הקצינים במודיעין "לחשוב בעצמאות החורגת מתכתיביו של אתוס ההתרעה". האם גם היום, 31 שנים לאחר מלחמת יום הכיפורים, קיים באמ"ן קיפאון מחשבתי כה חמור?

דני שירץ

מבוא

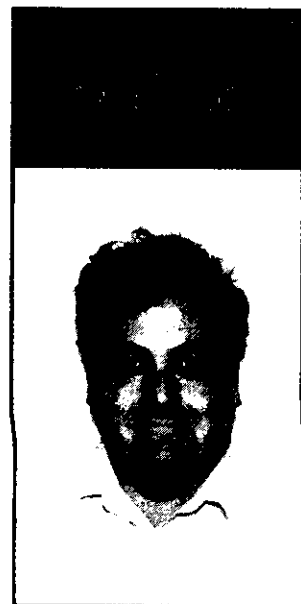
בדרך כלל דבר מבורך הוא שקצינים בכירים לשעבר באמ"ן מביעים את דעותיהם בנושאים מקצועיים-מודיעיניים בכתב-העת "מערכות". בעושרם כך, כל קוראי "מערכות" יוצאים נשכרים. הכלל הזה נכון גם בנוגע למאמרו של שמואל לימונה "מחירן של הערכות יתר ושל התרעות שווא" (מערכות 393), אף שיש במאמר בעיות אחדות, שאותן אשתדל להציג להלן.¹

ברור כי סוגיית ההערכה איננה פשוטה כלל ועיקר, בייחוד לאחר מלחמת יום הכיפורים. בקביעה הזאת של לימונה אין חידוש רב. גם הקריאה המובעת במאמרו לצאת "מעמק הבכא" המודיעיני היא מוכרת וידועה. אולם המרשם שהוא נותן ליציאה מאותה "מבולקה" הינו בעייתי במידת מה, ובבעייתיות הזאת אדון בשורות הבאות.

ערפול וטשטוש תחומים

הבעיה הראשונה במאמר היא ערפולו הרב. אינני מצפה שהכותב יביא דוגמאות מסוגיות להוכחת טענותיו, אך יחד עם זאת קיימות דוגמאות רבות שכבר פורסמו בכלי התקשורת, דבר שיכול היה לסייע למחבר להבהיר את התיזה שלו. רק כדי לסבר את האוזן: קיים חומר גלוי רב על הבעייתיות המודיעינית בשתי מלחמות המפרץ ובשתי האינתיפאדות, וסביר להניח שכל קורא עיתונים ממוצע ימצא עוד כהנה וכהנה דוגמאות.

מר לימונה מעלה סוגיה עקרונית, אך מוזרה משהו. לדבריו, "מול ביקורתיות ממסדית להערכות חסר לא התפתחה במודיעין ובממונים עליו הסתייגות דומה ממשמעויותיה המזיקות של המעטה בעוצמתנו ושל הערכת יתר של

יריבינו".² עד כמה שידוע לי אין לשום גוף מודיעיני ישראלי מנדט כלשהו לחקור או להביע דעה על עוצמת צה"ל. המנדט הנתון בידי המודיעין הוא לזהות ולפרש את התגובה של אויבינו ושל יריבינו על פעילות כלשהי של צה"ל ושל מדינת ישראל.

לטעמי, גם הגדרת העוצמה הצה"לית היא בעייתית, וההוכחה לכך היא התנהגות החיזבאללה. כידוע השכיל הארגון הזה ליצור מעין מאזן אימה עם העוצמה הישראלית – מאזן שמאפשר לו להמשיך בפעולות הטרדה נגד ישראל. כמובן ניתן להקשות ולציין כי עוצמת צה"ל מרתיעה את סוריה, וזו מרסנת את החיזבאללה, אך יחד עם זאת הארגון הזה ממשיך להתגרות בישראל על הגדר בלבנון ואף משקיע מאמץ רב כדי ליזום נגדה טרור מתוך השטחים ואף מתוך ערביי ישראל. מתברר אפוא שאותה עוצמה ישראלית (שאינני מקל בה ראש או מזלזל בה) אינה מרתיעה את החיזבאללה, וגם את הריסון הסורי הוא מצליח לעקוף. לפיכך ספק אם יש להכניס את הגורם הישראלי למשוואה המודיעינית שאותה מנסה המחבר לבנות.

האיום הדמוגרפי שמזכיר כותב המאמר הוא דוגמה לטשטוש תחומים שאין מסוכן ממנו בתהליך המודיעיני.³ שוב, עד כמה שאני יודע אין מנדט לאמ"ן לדון בו, שכן מדובר בנושא פנים ישראלי מובהק.

סוגיית האיסוף

קיימת, לדברי הכותב, בעיה של הערכות יתר נוכח מצבים של אי-ודאות. למעשה, בין השיטין, מבצבצת לה ביקורת על מערך האיסוף: "אם תדעו יותר, אפשר יהיה לתת הערכות מדויקות יותר, ותתבטל הנטייה להערכות יתר מזיקות או לשגיאות הערכה". יחד עם

סיכום

אין ספק כי סוגיית ההערכה איננה פשוטה כלל ועיקר, ובעקבות מלחמת יום הכיפורים היא הפכה לקשה עוד יותר, במיוחד לגופי המודיעין בישראל. מקורס הקמ"נים (שאותו עברתי בסוף שנות ה-80) אני עדיין זוכר היטב את הסא"לים ואת האל"מים שהרצו בפנינו על נושאי התמחותם, אך תמיד פתחו ב"איפה הייתי ביום הכיפורים 1973". אילו היה מר לימונה יוצא נגד תופעת "והגדתה לבנך" המוגזמת הזאת ונותן פתרון מעמיק יותר מזה שניתן במאמרו, דיינו! אך אין הוא עושה כך, וחבל.

מאחר שכותב המאמר שואף להצביע על כשל יסודי באמ"ן, מן הראוי שהיה מצביע על כשל לא פחות חמור ואשר קשור, לדעתי, בעבודות חזקות לנושא של הערכת היתר. כוונתי היא לאישימת דגש על לימוד יסודי של העומד מולנו, דהיינו אידיעת הערבית ברמה הולמת, אישימת דגש על הכרת תרבותו של היריב ומעל לכול: אמ"ן טרם השתחרר לחלוטין מזלזול מסוים באויב. ללא ספק, ידע בסיסי בערבית יכול להעניק כלים יעילים יותר ברמה המקצועית לאנשי המחקר בהתמודדותם היום-יומית עם סוגיות הערכה מגוונות.

את הבעיה האחרונה ואולי הקשה מכול השארתי לסוף: מדברי הסיכום של לימונה עולה כי הפלורליזם המחשבתי – נשמת אפו של כל תהליך מודיעיני צבאי – אינו קיים למעשה באמ"ן של אחרי 1973. דבריו של לימונה, כי יש "לעודד את הכפופים לחשוב בעצמאות החורגת מתכתיביו של אתוס ההתרעה"⁸ מעלים מחשבות נוגות: האם באמת קיים קיפאון מחשבתי כה חמור באמ"ן?

הערות

1. אקדים ואומר למען הגילוי הנאות כי אני מכיר את אל"ם (מיל") לימונה מתקופת שירותי באמ"ן, הגם שכמעט לא היה לי מגע ישיר עימו בנושאים המקצועיים שעליהם היה ממונה מתוקף תפקידו במערכת.
2. שמואל לימונה, "מחירן של הערכות יתר ושל התרעות שווא", **מערכות** 393, עמ' 61.
3. שם, עמ' 61.
4. ראו: אריאלה רינגל-הופמן וגיא לשם "הבושה מוחבאת בכספות אמ"ן", **ידיעות אחרונות**, 25 בספטמבר 1998. בכתבה הזאת מדובר על 1,500 התרעות (ככל הנראה הכוונה לידיעות, ד"ש), שהתקבלו באמ"ן על ההכנות הצבאיות למלחמה.
5. לימונה, עמ' 60.
6. ראו: רונן ברגמן, "גרעין לכל דיכפין", **ידיעות אחרונות**, 20 בפברואר 2004, עמ' 23.
7. לימונה, עמ' 16.
8. שם, עמ' 62.

זאת ברור כי גם מידע רב אינו יכול למנוע שגיאות, ודווקא מלחמת יום הכיפורים היא דוגמה בולטת לכך. דווקא אז לא חסר מידע, אלא חסרה הערכה נכונה של המידע.⁴ את ההערכה הנכונה הזאת היה כמעט בלתי אפשרי לתת לאור מה שלימונה מכנה – וככל הנראה בצדק – "עריצות מחשבתית"⁵. דווקא על אותה "עריצות מחשבתית" אין המחבר מרחיב את הדיבור, וחבל.

מחסור במידע הוא תוצאה של סדרי עדיפויות שגויים או לא נכונים של מערך האיסוף וכן של בנייה שגויה של המערך. לדוגמה, רק באחרונה התבשרנו כי לוב הפכה ל"מדינת יעד" של המוסד ב-2001, וכי זרועות המודיעין הישראלי "פיספסו" את פרויקט הגרעין שלה.⁶ כידוע, לוב מעולם לא הסתירה את כוונותיה להתחמש בטילים ובנשק בלתי קוננונציונלי, ובכלל זה בנשק גרעיני. הדוגמה הזאת מבהירה עד כמה תהליכי האיסוף והמחקר (ההערכה) חייבים להיות שלובים ומבוקרים זה על-ידי זה. בכך למעשה אין כותב המאמר נוגע באופן ישיר וחד-משמעי. כמו כן אין הוא מתייחס כלל לעובדה שאחריות אמ"ן היא להנחות את זרועות האיסוף. מכאן שמדובר בתהליך מעגלי: הערכת היתר נובעת מחשש הנובע מלקחי ההערכה ביום הכיפורים. אך הערכת היתר הזאת יכולה לנבוע גם ממחסור במידע עקב תעדוף או הנחיה שגויים או לקויים שלהם אחראי מערך האיסוף.

סוגיית ההערכה

כשל נוסף במאמר, לדעתי, הוא הערבוב בין הערכה בתחום המדיני לבין הערכה בתחום הצבאי. המאמר אמור למעשה לדון על השלכותיה של מלחמת יום הכיפורים על תחום ההערכה. אולם בעמוד 61 דן לימונה בסוגיה הסבוכה של ההערכות המדיניות. וכך הוא כותב: "נזקה של הפרזה אינו מצטמצם רק לתחום המודיעיני. בתהליך קבלת ההחלטות הרווח בארץ פירוש מחמיר עקבי של נתוני המצב עלול להסיט – גם כיום – את שיפוטם של הקברניטים לכיוון אחד בלבד. אימוץ בלתי ביקורתי של הערכות יתר עלול לשוות לקברניטים – בקרב אויבים, אך בעיקר בעיני ידידים – דימוי של חוסר ביטחון ושל אובדן דרך ולהפקיע מהם מגוון חשוב של אופציות לקביעת מדיניות. בראייה מדינית, הבלטה והתבססות על גישתם של קיצונים בצד האחר וראייתה כחזות הכול משחקת לידיהם ועלולה לעודד חוסר תנועה וחוסר מעש בצידנו".⁷ אין ספק כי דימוי כזה הינו שלילי ביותר, אך על מנת להתרחק ממנו יש לנקוט הרבה צעדים מעשיים-ארגוניים ומחקריים כדי שלא ליפול בבור זה. ושוב, חסרות דוגמאות להבהרה מעשית של דעת הכותב, וחבל, שכן גם בנושא הזה יש בידינו מידע גלוי, כולל ממלחמת יום הכיפורים.

